

- VENY, Joan (1983³): «Terminologia lingüística», *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)*. Palma: Moll, p. 241-246.
- VENY, Joan (2007-2023) «Terminologia lingüística», *Petit atlas lingüístic del domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. En línia: <<https://aldc.espais.iec.cat/indexs/terminologia-linguistica-del-paldr/>>. [Consulta: 31 de juliol de 2023.]
- VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): «Glossari», *Dialectologia catalana*. Barcelona / Alacant / València: Universitat de Barcelona / Universitat d'Alacant / Universitat de València, p. 393-397.
- VILLALBA, Xavier (2000): «La terminologia lingüística en català», *Revista de Catalunya*, 147, p. 104-118.
- VILLALBA, Xavier (2004): *Diccionari Ballesta de gramàtica generativa*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

PINTO PAJARES, Daniel (2022): *Lenguas de España: combatiendo los prejuicios en torno a la realidad lingüística española*. Gijón: Trea, 236 p.

Per més que, des que l'enyorat Jesús Tuson (1988) va publicar el seu treball pioner sobre (i contra) els prejudicis lingüístics, s'hagin succeït no poques iniciatives encaminades a combatre els nombrosos equívocs i falsedats que circulen entorn de les llengües —a vegades per ignorància, d'altres per mala fe—, sempre és benvinguda una novetat editorial que reprèn la qüestió, sobretot perquè no és gaire difícil constatar fins a quin punt encara cal. Per això, la publicació del llibre del lingüista Daniel Pinto és una bona notícia ja des del títol.

Lenguas de España consta de dotze capítols, més les referències. El primer, d'introducció, exposa l'objectiu del llibre: contribuir al coneixement general de la diversitat lingüística d'Espanya des d'una actitud reflexiva i crítica, de manera que sigui «una caja de herramientas que le servirá para cuestionar las tesis que diariamente se vierten a la población y que se asumen sin ningún tipo de espíritu crítico» (p. 10). I el segon, en certa manera també introductori, explica breument el panorama lingüístic espanyol. El títol del capítol —«Las 13 lenguas autóctonas de España»— ja posa en evidència la voluntat d'anar una mica més enllà dels llocs comuns, que solen limitar-se a llistar les llengües oficials en algun tros de l'Estat espanyol (i s'obliden gairebé sempre l'occità aranès, tan oficial com la resta). Pinto, doncs, exposa les dades històriques i actuals més rellevants de cadascuna de les tretze llengües considerades, que són el gallec, el portuguès, l'asturià, el castellà, el basc, l'aragonès, el català, l'aranès, l'àrab ceutí, l'amazic de Melilla, el caló, la llengua de signes espanyola i la llengua de signes catalana. I esmenta també de passada, per cert, la diversitat aportada per les migracions recents («las más de trescientas lenguas que se hablan en CC AA como Cataluña y Madrid», p. 14).

La resta de capítols, tret del darrer, molt breu, de conclusions, tenen per títol una pregunta que fa referència a un determinat prejudici. La intenció de l'autor és ordenar-los del més particular al més general. Així, el capítol tres es pregunta: «¿El canario es un dialecto del castellano?», i s'hi tracta l'oposició llengua-dialecte. El quart discuteix la relació entre estàndard («llengua cultivada») i llengua espontània («llengua natural») i qüestiona el concepte de correcció com a estigmatització de les varietats i registres no estàndards. En el cinquè («¿Los andaluces se comen las eses?») el tema de discussió és l'oposició llengua oral - llengua escrita i la preponderància que se sol donar a aquesta. El sisè tracta de l'accentisme, és a dir, la creença que hi ha parlants que tenen «accent» i d'altres que no, o que en tenen un de «neutre». El capítol següent, amb el pretext de l'afirmació que el basc és la llengua més antiga d'Europa, posa en evidència que «la antigüedad de una lengua solo es un constructo ideológico» (p. 148), ja que un basc actual no entendria un parlant del mateix territori de fa dos mil anys, de la mateixa manera que un català actual no entendria un habitant d'Empúries d'aquella mateixa data. El capítol 8 també agafa com a pretext el basc per discutir sobre la dificultat o facilitat de les llengües. Aquí naturalment es tracta de recordar que «una lengua será tan fácil o difícil en función de la distancia lingüística

que exista con respecto a la lengua que habla cada persona» (p. 151). Resulta molt interessant la reflexió sobre la complexitat de les llengües, aspecte en què Pinto adopta la tesi de l'equilibri, segons la qual «toda lengua es un sistema de contrapesos que equilibra el grado de complejidad» (p. 160).

Els tres capítols següents s'endinsen en temes més polèmics, si més no des d'un punt de vista de parlant (i militant) d'una llengua minoritzada. La pregunta que es formula el novè és «¿El castellano es la lengua común en España?», i l'autor hi proposa explorar el model habitualment anomenat de bilingüisme passiu o sesquilingüisme. El desè planteja la necessitat d'estendre el coneixement de la diversitat lingüística al conjunt de la població espanyola, i amb aquesta intenció rebutja tant la idea que una llengua suposa una visió del món (la qualifica de determinista) com la que considera que és un simple mitjà de comunicació. Proposa un model intercultural per a Espanya. Finalment, l'onzè enfoca la qüestió del valor econòmic de les llengües. Aquí desmunta la correlació entre competència en una determinada llengua i benefici material automàtic, afirma que «es necesario desligar las lenguas y la cultura en general como productos mercantiles, pues su naturaleza desborda la dinámica económica que pone precio a todo» (p. 224) i es mostra molt crític amb el capitalisme. A les conclusions, l'autor subratlla dues qüestions importants. D'una banda, la voluntat que el llibre sigui un instrument de reflexió i sobretot d'acció: «Este libro sería un fracaso si solo consiguiéramos un despertar intelectual [...]. El propósito es [...] provocar un despertar que anime a tomar partido y a combatir los discursos falsarios...» (p. 225). D'una altra, el «férreo posicionamiento hacia la preservación y el fomento de la diversidad lingüística» (p. 227) que amara aquest treball. En efecte, tot el llibre traspua posicionaments personals contundents, la qual cosa en fa necessàriament un text polèmic. Sens dubte és de mal digerir des de la perspectiva del nacionalisme lingüístic espanyol, però també s'hi troben afirmacions que sotragejaren altres sensibilitats. En totes les parts del llibre, l'autor, al marge de la línia argumental principal, incorpora comentaris diversos, a vegades molt puntuals i sense explicacions suplementàries, altres més argumentats, que mereixen discussió. Un exemple dels puntuals: «rechazamos la etiqueta de lengua propia, no tanto por su significado similar al que utilizamos nosotros, sino por su utilización política» (p. 15). Cal dir que al capítol novè també rebutja una determinada accepció de «lengua común». Com que no podem discutir extensament cadascun dels punts en què el text ens resulta discutible, en posarem només un parell d'exemples. El primer, en relació amb les llengües a l'ensenyament de Catalunya, en què s'esmenta la sentència del Tribunal Suprem de novembre de 2021 sobre la necessitat d'aplicar un mínim del 25 % de castellà. En aquesta qüestió, Pinto posa en dubte que una diferència en el pes d'aquesta llengua a l'ensenyament suposi necessàriament una amenaça per a la vitalitat del català: «Es conocido que en algunos colegios e institutos de Cataluña aplican un porcentaje mayor de horas en castellano que en catalán y no parece que las competencias lingüísticas en catalán de su alumnado sean peores que las de los discentes que se han escolarizado en el modelo de inmersión lingüística» (p. 176). No aporta aquí la font de l'afirmació, però en tot cas el que s'hi troba a faltar és unes altres dades: que les competències generals de la població escolar en català són menors que en castellà, que la vehicularitat real del català a l'ensenyament no es correspon amb la lletra de la llei, i que l'ús del català minva. Quina és, si no, la legitimitat, des d'un punt de vista bilingüista (el de les nostres lleis), de prioritzar el català com a llengua vehicular, més que compensar el desequilibri, almenys de competència? Sabem que hi ha escolars que acaben la secundària obligatòria amb una competència oral de català més que precària, i que no n'hi ha que els passi el mateix en castellà. Cosa que molts percebem, malauradament, com una amenaça real a la preservació de la diversitat.

En aquesta mateixa seqüència, l'autor se situa en un punt mig, suposadament més assenyat, entre el «discurso ultranacionalista de Vox de “en España, en español”» i la màxima «en Cataluña, en catalán». I continua: «estos axiomas coinciden en su carácter excluyente, como si el catalán no fuese una lengua de España y como si el castellano no fuese una lengua de Cataluña» (p. 177). Tanmateix, Pinto deixa de banda les grans diferències que hi ha al darrere dels dos eslògans, i de les realitats lingüístiques i socials a què fan referència. D'una banda, el català és una llengua d'Espanya perquè Espanya es va constituir sobre unes realitats lingüístiques i culturals preexistents, mentre que el castellà és una llengua de Catalunya gràcies al projecte nacional espanyol i als instruments de poder que pot mobilitzar perquè així si-

gui. L'asimetria és evident: per més llengua espanyola que sigui el català, ningú no pretén que sigui d'obligatori coneixement per als espanyols, mentre que tota la legislació sí que estableix el contrari, que el castellà sigui obligatòriament conegut per tothom, al marge de la llengua inicial o de la identificació cultural.

És aquesta asimetria, en tots els àmbits i en totes les llengües respecte del castellà, el que no es posa suficientment en qüestió, en la meua opinió, en el llibre de Pinto. El pretext és una posició presentista que, acceptant en part la iniquitat de la història lingüística ibèrica, no la pren com a element legitimador d'una possible reversió: «La trayectoria histórica de cada lengua es la que es y lo único sobre lo que podemos actuar es sobre la situación presente» (p. 37), com si la situació present no fos resultat i per tant continuació del passat. I diem que accepta només en part les iniquitats passades per comentaris com aquest: «estas lenguas americanas se encontraban bajo la presión de aquella que facilitaba mejorar las condiciones de vida, el castellano, de modo que algunas fueron perdidas por el propio abandono de sus hablantes y otras nos llegan hasta la actualidad de una forma muy debilitada» (p. 33).

Pinto peca d'obviar el pes simbòlic del marc que adopta com a «natural», l'espanyol. Per això, tot i trobar del tot normal que un ciutadà pugui exigir que l'administració basca se li adreci en castellà, en cap moment afirma amb la mateixa claredat que aquest dret el tinguin simètric els milers i milers de parlants de llengües diferents del castellà que viuen, per exemple, a Madrid. El marc mental espanyol és tan transparent que li permet escriure que convida qualsevol «a que busque a lo largo de estas páginas cualquier comentario susceptible de analizarse en clave nacionalista» (p. 185). Tanmateix, quan comenta la immersió lingüística catalana la considera políticament instrumentalitzada i es pregunta si no deixa de tenir sentit un cop s'ha adquirit una competència suficient en català: «En este momento, mantener la inmersión lingüística responde a un interés ideológico, de modo que las razones pedagógicas quedan diluidas en razones ideológicas» (p. 56). No cal dir que no suggereix pas que a Valladolid el castellà deixi de ser la llengua vehicular de l'ensenyament un cop adquirida una competència lingüística suficient, i que si això no és així és per raons ideològiques. És clar que a Valladolid el castellà hi és completament hegemònic, però és que a algunes localitats catalanes, valencianes o mallorquines ho és el català, però aquí això no compta. El nacionalisme suau de Pinto es manifesta en la contradicció entre atorgar una igual espanyolitat a totes les llengües del territori, però donar per fet que no es pot ser espanyol només en gallec, o en asturià o en amazic. O a observar «en la política lingüística de Cataluña un sesgo ideológico orientado a satisfacer aspiraciones administrativo-territoriales» (p. 57), però no denunciar el mateix biaix en la política lingüística de l'estat, basada en aspiracions administrativoterritorials molt més estrictes. El nacionalisme de Pinto consisteix a no trobar nacionalista en el castellà una política que sí que troba que l'hi és en altres llengües.

Vegem un darrer exemple d'aquesta perspectiva. En discutir la legitimitat d'exigir coneixements lingüístics per treballar a la funció pública, diu que «el requisito de conocer la lengua oficial no castellana en las CC. AA. para optar a un empleo público vulnera esta disposición [l'exigència d'igualtat a l'accés de la funció pública] y se puede entender como una preferencia discriminatoria» (p. 204). No ho seria, en canvi, l'exigència de castellà. El fonament és constitucional i l'autor el dona per bo. Però la constitució dibuixa clarament un marc nacionalista: atorga drets als ciutadans espanyols que nega a altres ciutadans residents a Espanya.

Més enllà, però, d'aquesta crítica, el llibre de Daniel Pinto té moltíssim interès. D'una banda, perquè se li podria retreure el marc mental, però el cert és que es mostra molt i molt crític amb les ideologies del nacionalisme lingüístic espanyol. D'una altra banda, perquè és un bon exemple d'un defensor de la diversitat lingüística des d'una perspectiva personal lleugerament diferent a les dels parlants de llengües històricament minoritzades, i això no només és poc habitual, sinó molt necessari, especialment perquè ens ajuda a reflexionar sobre el propi marc i a ser més autocrítics sense deixar de compartir amb l'autor l'objectiu essencial, que és la preservació de la diversitat lingüística del món.

Pere COMELLAS CASANOVA
Universitat de Barcelona